

VLADIMÍR LIŠKA

JAN PALACH

HRDINA, NEBO OBĚŤ?

Jan Palach

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.xyz.cz
www.albatrosmedia.cz

Vladimír Liška
Jan Palach – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2019

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS **MEDIA**

VLADIMÍR LIŠKA

JAN PALACH

HRDINA, NEBO OBĚŤ?

MOTTO

„Ohlas Palachovy smrti v národě byl takový, že jej nikdo a nikdy už nevymaže. Stal se hrdinou lidu, vyslovil svůj protest i jeho touhu po svobodě. Přerostl sám sebe, neboť byl spjat se základními existenciálními úzkostmi národa. Vzpomeneme-li na hrdou poctu lidí ve dnech Palachova pohřbu, vidíme, že se Palach stal symbolem národního odhodlání a vůle – ne k smrti, ale k životu.“

PhDr. Jaromír Hořec, *Akademický časopis UK*, 19. 3. 1969

Obsah

Prolog	9
1. Roviny existence	17
2. Nonkonformita?	29
3. Invaze	43
4. Soumrak „pražského jara“	63
5. Osudové rozhodnutí	71
6. Sebeobětování jako výzva	85
7. Mezi životem a smrtí	95
8. Tryzna	103
9. Symbolika pravdy	117
10. Dva Janové	125
11. Poselství	133
Epilog	141
Přílohy	149
Stručný přehled hlavních událostí pražského jara	175
Přehled použitých pramenů a literatury	187

Prolog

Bylo to den po mých čtrnáctých narozeninách, když jsem v rozhlasu poprvé uslyšel zprávu o tom, že se v Praze na Václavském náměstí pokusil upálit nějaký student. Už si nepamatuji, která stanice tuto informaci vysílala, ale později byla sdělována další doplňující fakta, mezi jinými i ta, jež potvrzovala, že se mělo jednat o protest proti politice smířování se sovětskou okupací Československa.

Jako hoch v pubertě jsem tehdy obsah této zprávy nedokázal patřičně vyhodnotit, pouze vím, že jsem z toho byl otřesen a nedokázal jsem pochopit, jak si někdo tak drastickým způsobem může sáhnout na život.

Útržky paměti jsou po padesáti letech, které od té doby uplynuly, už jen jako matné záblesky, ale tenkrát to bylo čímsi mnohem silnějším, a když jsme v pondělí 20. ledna roku 1969 ve školních lavicích stáli před naší třídní učitelkou a minutou ticha jsme všichni vzdávali hold tomuto studentovi, který předešlého dne v nemocnici zemřel, cítil jsem se poněkud divně,

protože nešlo o hold smrti, ale lidské odvaze, která tuto smrt přivolala.

Cítil jsem lítost nad zmařeným mladým životem člověka, kterého jsem sice neznal, ale přesto se mi zdálo, že ta naše tichá školní minutová tryzna je čímsi naprosto mimořádným, co mou lítost nejen přesahuje, ale v tuto chvíli ji činí upřímnou tak, jako by mi odešel ze světa někdo blízký.

Byl to samozřejmě jen bleskový niterný pocit, ale tehdy jsem čin i odchod vysokoškolského studenta Jana Palacha do věčného bezdomoví ve svých pubertálních čtrnácti letech vnímal spíše jako úděsnou sebevraždu, i když jsem se pokoušel zamýšlet nad tím, proč něco takového udělal.

Tenkrát jsem si říkal, že byl asi hluboce nešťastný, bezradný, vnitřně vyprahlý, snad i duševně zlomený. To, co hlásaly tehdejší sdělovací prostředky, šlo totiž mimo mne a doma se o této tragické události rodiče přede mnou nebavili, jako by tuto tragédii sami před sebou tabuizovali. Sebeupálení je totiž opravdu strašlivý způsob, jak skoncovat se životem. Způsob děsivý a navyšost drsný, vzbuzující pocity zmaru.

Jenomže v tomto případě to bylo jinak a tehdejší masmédia to neváhala zdůrazňovat. Jan Palach totiž svým činem vznesl osobní protest před celým národem a stála za ním politika. Ale demonstrovat svou nespokojenost s politickým či veřejným děním tím, že si někdo sám sáhne na život, naznačuje, že takový člověk – pokud není duševně vykořeněný – k tomu musí mít opravdu vážný důvod, za nímž zpravidla stojí nějaký vyšší cíl – dokonce takový, za který stojí položit i život. Otázkou ovšem je, zda lidé tento vyšší cíl pochopí a zda takto provedené sebeobětování jedince, ať už motivované mravními, či jinými pohnutkami, něco doopravdy změní. V tom je riziko, které nás opět vrací k zamýšlení – stojí vůbec něco za takovou obětí?

Prolog

Ale sebevražedný čin Jana Palacha, jímž vyjádřil svou nespokojenost s politickým děním v Československu i s okupací země sovětskými vojsky, skutečně něco změnil. Právě hrůzný způsob provedení tohoto protestu se stal impulsem k tomu, že veřejnost – či alespoň její podstatná část – si najednou plně uvědomila, že s politikou země, která ještě před šesti měsíci byla uvnitř komunistického východního bloku nadějnou výspou demokracie, není něco v pořádku.

Vlastně to již delší dobu cítilo stále více lidí, ale pořád existovala naděje, že se vše opět změní k lepšímu, i když pod kuratelou takzvaného dočasného rozmístění sovětských vojsk na československém území to už byla naděje spíše naivní.

Dne 21. srpna 1968 byl sovětskou invazí demokratizační proces v Československu, nazývaný později „pražským jarem“, zlikvidován a bylo jen otázkou času, kdy reformní komunističtí politici budou na příkaz Kremlu odstaveni. Během následujících měsíců začínalo být jasné, že demokratické reformy budou brzy patřit minulosti, rétorika mnohých předních československých politiků se totiž změnila a Sověty zorganizovaná vojenská invaze byla pod nátlakem uznána jako akt „bratrské pomoci“ proti hrozící kontrarevoluci, která prý měla v Československu odstranit socialismus. Mluvílo se o „plíživé kontrarevoluci“, což měl být podle názoru sovětských představitelů způsob postupné demontáže socialistického zřízení, k němuž podle jejich přesvědčení začalo v Československu v rámci demokratizačního procesu již docházet, a oni se rozhodli něco takového zastavit všemi silami a prostředky – i za cenu vojenské agrese.

Ale těch, kdo se s takovým „hodnocením“ ztotožňoval, byla uvnitř české a slovenské společnosti menšina. Duch reformní demokratické obrody socialismu v širokých masách občanů

přetrvával, ale jen málokdo se to počátkem roku 1969 už odvažoval dávat veřejně najevo.

Sovětskou vojenskou invazí a následnou okupací otřesená společnost se propadala do stále hlubší letargie, stávala se mlčící masou, trpně přihlížející, jak dřívější změny vedoucí k svobodnějšímu životu jsou pomalu a jistě pohřbívány a vše směřuje k návratu starých časů byrokratické komunistické totality dle sovětského neostalinistického vzoru. Vzoru, který měl nyní zůstat jediným tolerovaným typem socialismu a kde pro žádnou demokracii nemělo být místo.

Propagandistická mašinerie KSČ se od podzimu roku 1968 začala stáčet tímto směrem, najednou se přiznávaly nejružnější nedostatky – demokratizace politického a veřejného života prý byla málo připravená, podcenila se role pravicových elementů ve straně, došlo k ideologickým selháním, zrušení cenzury bylo velkou chybou.

Stále silněji zaznívaly hlasy, že je třeba tyto „nedostatky“ a „omyly“ napravit, upevnit vedoucí úlohu KSČ, což byly jasné signály, že komunistická totalitní moc má být v plném rozsahu obnovena.

Národní shromáždění nakonec v listopadu roku 1968 schválilo i „dočasné rozmístění sovětských vojsk“ v zemi. Nebyla to vůle československého lidu, ale volba podle diktátu sovětského politického vedení. Hlasovat proti se tenkrát odvážilo jen několik poslanců...

To vše v řadách přívrženců demokratizace vyvolávalo rostoucí znepokojení, které se časem začalo měnit v paniku i v jistou bezradnost. Tlak na ukončení demokratizačního procesu ze strany sovětského politbyra narůstal a přímo úměrně s tím rostla i ochota některých vedoucích stranických i státních činitelů naší okupované země se tomuto tlaku podrobit.

Prolog

Taková byla v Československu situace v okamžiku Palachova sebevražedného protestu. Také on byl jedním z těch, kdo s vývojem politické a společenské situace v zemi nebyli spokojeni a měli k ní vážné výhrady. Výhrady, jež měly přerůst v odpor proti Sověty řízenému mocenskému zglajchšaltování československé politické scény.

A občané? Ti vesměs pociťovali rostoucí bezmocnost. Už tušili, že dny demokratické obrody socialismu jsou sečteny a bude následovat to, co se začínalo nazývat „normalizací“ a „konsolidací“. Jinými slovy – návrat k tuhé komunistické diktatuře.

Sebezničující čin Jana Palacha vyvolal v české společnosti vlnu emocí. Došlo k němu v okamžiku, kdy se celého národa již zmocňovala bezútěšnost nad zbabělostí některých předních politiků, kteří začínali ustupovat sovětskému nátlaku, a někteří z dřívějších stoupců demokratizace dokonce obrátili kabáty a servilně souhlasili s normalizací, přičemž jeden z nich – Gustáv Husák – se nakonec stal jejím hlavním lídrem. Začínaly se lámat charaktery i politické kariéry.

Jak později potvrzovali někteří pedagogové, kteří s Janem Palachem několik dní před jeho činem hovořili, působil na ně vyrovnaně, klidně a své názory i vědomosti předkládal velice racionálně. Z toho lze odvodit, že i ve chvíli, kdy se 16. ledna 1969 kolem půl třetí odpoledne pokusil na Václavském náměstí upálit, jednal podle všeho s rozmyslem.

Ale co strach? Musel přece vědět, že ho čeká ohnivě peklo, z něhož nebude úniku, a pokud nezemře hned, bude následovat pomalé a velice bolestivé umírání. A co myšlenky, které mu toho dne probíhaly hlavou? O čem asi přemítal? Vždyť tomu, k čemu se chystal, musela předcházet nějaká jeho psychická příprava. Nešlo o žádné impulsivní jednání, přičemž možnost přežití takové fyzické sebedestrukce byla minimální.

Tyto a mnohé další otázky a otazníky zůstávají bez odpovědí. Něco v posledních třech dnech života těžce popáleného Jana Palacha sice vyšlo najevo, ale celková mozaika obrazu toho, co se tehdy stalo, a především co jeho činu předcházelo, zůstává nedokončená a to se už sotva někdy změní.

Životní příběh tohoto vysokoškolského studenta, spojený s jeho tragickým koncem, však mezitím vstoupil do dějin. Jan Palach se do nich zapsal jako jedna z výrazných osobností, která se i za cenu vlastního sebeobětování pokusila vyburcovat občany této země k tomu, aby se postavili proti nastupujícímu zlu obnovy totalitních komunistických pořádků. Stal se symbolem odporu proti nastupující normalizaci, jejíž režim se během dalších dvaceti let marně pokoušel jeho jméno vymazat z paměti národa a šikanoval i jeho nejbližší.

Nutno dodat, že brzy po jeho smrti se ukázalo, jak bude normalizační komunistický režim brutálně postupovat proti každému, kdo s ním nesouzní, a to, proti čemu Jan Palach svým činem zdvihl prapor odporu, se bohužel na další dlouhé roky stalo realitou. V tomto smyslu byl jeho čin neúspěšný, neboť vládnoucí komunistická garnitura pokračovala v procesu smířování se sovětskou okupací a v demontáži demokratických reforem až do jejich úplné likvidace.

Z vyšších hledisek mravních i dějinných však Jan Palach neprohrál a vlastně i on se jako symbol vzdoru proti komunistické totalitě v roce 1989 zasloužil o její pád. Symboly totiž někdy mohou pohnout masami a stát se důležitými hybateli společenských změn. A pokud jsou tyto symboly spojené s konkrétními jmény, o to větší mívají váhu.

Tato knížka si neklade za cíl být historickým dílem či klasickou literaturou faktu. Nechtěl jsem ani zpovídat žádné pamětníky a oživovat bolestné rány, protože půlstoletí je příliš krátká

Prolog

doba k jejich zapomnění. Pro mne je Jan Palach v jistém slova smyslu osobním dluhem čtrnáctiletého chlapce, který tenkrát před padesáti lety ne zcela chápal smysl a dosah konání, jímž tehdy pro něj neznámý vysokoškolský student ohromil společnost a svým sebevražedným činem připomněl celému národu, že etika i lidské svědomí mají v životě svou důležitost.

Při psaní jsem se pokoušel hlavního hrdinu přiblížit nejen sobě, ale nám všem, i když jsem byl zároveň nucen uspořádat fakta, jež jsou k tomuto přiblížení důležitá. Tak vznikla směs čehosi faktického a intuitivního, aniž bych hodnotil výsledek. Ten je totiž životním osudem i odkazem Jana Palacha již dávno dán...

1

Roviny existence

Člověk je složitou bytostí. Ať už na něj nazíráme z hlediska biologického nebo psychologického, fyzického nebo čistě duchovního, objektivního nebo subjektivního, výsledek těchto úvah musí být vždy komplexní a velice složitý.

Lidskou osobnost a způsoby rozhodování a konání ovlivňuje psychika, to znamená něco neuchopitelného a objektivně možná i nepopsatelného.

Jak tedy nahlížet na motivace a činy osobnosti, jíž se v této knize chci věnovat?

Ruský psychiatr Vladimir L. Levi kdysi napsal, že *„tělesné a duševní rozdíly mezi lidmi bývají významnější než rozdíly mezi příslušníky jiných živočišných druhů. Ale snad se i jeden a týž člověk může v různých chvílích výrazně lišit sám od sebe. Jsme pohřebiště mlčenlivých záhad a v každém z nás je ještě neprojevené, to pořád utajené v nás, ten neopakovatelný kondenzát*

minulosti, přítomnosti a budoucnosti.“ Složitost lidské osobnosti nemohla být těmito slovy vyjádřena lépe...

Ale co se týká inteligence, ani se všemi poznatky, které věda až dosud učinila, pořád nedokážeme zodpovědět ty největší otázky. Jak kdysi otevřeně prohlásil americký profesor Robert White, inteligenci člověka lze sice změřit, ale nelze říci, z čeho je udělána, stejně jako nedokážeme říci, co dělá z jednoho člověka skvělého matematika či vynikajícího hudebníka a z dalšího primitivního vraha nebo šilence.

Jediné, co víme s jistotou, je tedy fakt, že naši osobnost tvoří mimo fyzických předpokladů i soubor psychických vlastností, získaných nejen dědičně, ale i vlivem okolního prostředí, zejména samozřejmě během dětství a dospívání.

Převážná většina odborníků se asi shodne na tom, že rozum a míra jeho vyspělosti, tedy inteligence, je tím rozhodujícím prvkem, který nás vyděluje z říše zvířat a posouvá nás na nejvyšší místo v hierarchii života. Ale i přes toto sebevědomé tvrzení musíme přiznat, že na otázky „jak“ a zejména „proč“ nedokáže dát odpovědi pouze věda sama o sobě a že některé odpovědi můžeme nalézt pravděpodobně jen sami v sobě.

Každý člověk tak žije v několika rovinách své existence – tělesné a psychické, materiální a duchovní, společenské a individuální – a ve výčtu takových protikladů bychom mohli pokračovat. Jsme sice ztělesněním jejich jednoty či jakési zvláštní symbiózy, ale tím pádem i věčných svárů, které v sobě nosíme.

To kdysi potvrzoval i americký psychoanalytik Erich Fromm, když tvrdil, že každý z nás je stejně náchylný ke konání dobra i zla a že záleží především na nás, k čemu se přikloníme. Zároveň zdůrazňoval i další tezi, že až ve stresových a většinou i mezních životních situacích se člověk dostane do stavu, který odpovídá jeho skutečné individuální podstatě, a teprve v oka-

mžiku nutného rozhodnutí odhalí svoje skutečné já před ostatními a překvapivě často i sám před sebou.

Individualita každého člověka je tvořena základem v podobě genetického vybavení, na které se dále váže (a zároveň je ovlivňuje) vzdělání a výchova, utváření systému životních hodnot v rámci společenské interakce a v neposlední řadě i to, co někdy nazýváme spiritualitou – snění, fantazie, emoce či víra s mystikou (výjimečně i něco navíc, co může překračovat meze našeho chápání – například prožitky vědomí mimo tělo ve stavu meditace nebo klinické smrti či jiné zvláštní parapsychologické fenomény).

Jenomže lidé zároveň žijí ve složitém světě, jímž jsou od narození obklopeni a který nemůžou jen tak odmítnout. A s touto složitostí světa musí zápasit, stát se jeho součástí, což pro mnohé není právě jednoduchý úkol. Tento proces začleňování sebe sama do okolního světa je zároveň i obecně působícím stresorem, s nímž musí každý z nás během života bojovat. Náš svět není ani peklo, ani ráj, je to prostředí, v němž funguje lidské společenství, prostředí, v němž platí jisté zákony a zákonitosti, jímž jsme nuceni se přizpůsobovat ve věčném zápase o naše začlenění do soukolí společenských mechanismů, které zároveň spoluvytváříme i spoluurčujeme.

Říkáme tomu civilizace, které jsme odedávna součástí a kde platí daná pravidla jejího vývoje i zachování. Civilizačním vlivům nelze uniknout, protože mají globální dosah. Můžeme je svým konáním pouze měnit k lepšímu nebo k horšímu, ale i tyto změny jsou většinou jen dočasné, než je překryjí změny jiné.

Kdosi moudrý kdysi prohlásil, že změna je život, a je to skutečně tak. I ta sebemenší buňka v našem těle prochází změnami – například stárnutím – a biochemické procesy v našem těle

se nikdy nezastaví. A naše vědomí se s tím vším musí nějak srovnat.

Na různých úrovních společenského života to s sebou přináší i stres. Ten může působit dvojitým způsobem. Pozitivním v tom smyslu, že se stává hnacím motorem i významným motivačním faktorem k aktivnímu překonávání překážek a problémů; negativním, pokud naopak působí destruktivně jako ochromující faktor naší psychiky. Stres tak může člověka vybudit k vysoké výkonnosti, nebo naopak k pasivitě, spojené až s chorobnou nečinností i sebedestruktivním chováním a konáním. Stres je zkrátka všudypřítomný v té či oné podobě a nakonec je jen na nás, zda ze střetu s ním vyjdeme vítězně, nebo zůstaneme poraženi. Stres je v každém případě moloch stravující naši duševní energii a zároveň výrazný sociálně-psychický faktor, s nímž musíme na cestě životem počítat, a pokud je to možné – být na něj připraveni.

Není pochyb o tom, že i politika může být velice závažným stresorem, s nímž se lidé různými způsoby vyrovnávají. Někomu stačí zanádat si v hospodě, jiný píše petice, stěžuje si na úřadech, protestuje v médiích, drží hladovku nebo manifestuje v ulicích, jiný se o politiku raději vůbec nezajímá, neposlouchá televizní zpravodajství ani nečte noviny. Způsobů vyrovnávání se s tímto stresorem, který nás každodenně atakuje a ovlivňuje naše životy, je hodně a každý se snaží najít pro sebe tu nejvhodnější metodu. Každý člověk, vyznávající určité životní hodnoty, je vlastně tak trochu politikem sám vůči sobě, v celospolečenském měřítku je to něco, co spoluvytváří veřejné mínění.

Politice se nelze vyhnout, neboť i ona je faktorem podílejícím se na vytváření našich postojů k nejrůznějším osobním i společensky důležitým otázkám a problémům. Politika je to, co za-

sahuje a ovlivňuje naše společenské vědomí, a je pouze na nás, zda ji přijímáme v souznění, nebo jí naopak klademe odpor nebo své výhrady. Je to vlastně hra – hra na pravdu a lež, na realitu či klam, na dobro a zlo. Můžeme si vybrat, k čemu se v ní přikloníme a co odmítneme, když to odporuje našemu přesvědčení. Nemluvě o síle politické propagandy, která na nás útočí dnes a denně ze všech stran v toku obrovitého sumáře nejrůznějších, často si i vzájemně odporujících informací či jejich výkladů.

Žijeme v informační éře, kde politika hraje jednu z hlavních rolí. Stáváme se tak tím, co nazýváme „homo politicus“, a politika je tak vlastně další rovinou naší existence, protože svým vlivem zasahuje do všech oblastí lidského života podobně jako kultura, ekonomika či ideologie. V politice se vše odráží, je zrcadlem lidského společenství i hybným motorem veškerého dění a její dopady na naše životy a lidskou civilizaci jsou nezpochybnitelné. Je to podstatný civilizační atribut, skrze který můžeme sledovat náš vývoj tisíciletí zpět v dochovaných hmotných či písemných pramenech.

Lidská existence se však odráží i v etické rovině. Etika jako soubor mravních hodnot je zároveň měřítkem duchovní vyspělosti jednotlivců i národů. Nejde však o etiku samotnou, jako spíše o dodržování jejích zásad. Je duchovní nadstavbou našeho bytí, odrazem našich charakterů a povah v tom nejvznešenějším slova smyslu. Její kánon je v západní civilizaci vyjádřen biblickým *Desaterem*, které je prezentováno jako odkaz dokonalé vyšší moci nedokonalému lidstvu. Úcta a láska k Bohu, přírodě, vesmíru, životu i k sobě samým je podstatou křesťanství a i jeho pozdějšími výklady byly a jsou tyto hodnoty neustále zdůrazňovány. Etika tak svými kořeny spočívá v náboženství, jemuž se lidstvo v různých vývojových epochách podřizovalo a jež

mělo i důležitý význam mocenský, kulturní, či ideologicko-propagandistický.

Každého jistě už napadla otázka, proč všechny tyto věci připomínám a jak to vůbec souvisí s Janem Palachem? Snad zatím jen velice vzdáleně jako odraz té skutečnosti, že i on byl jedinečnou lidskou bytostí, která žila ve svých vlastních rovinách existence, do nichž nepochybně patřilo i dětství a období dospívání, během nichž se v člověku odehrávají kolosální fyzické i psychické změny i hodnotové dozrávání, což si pak nese s sebou jako jisté dědictví, které z osobnosti už nikdy zcela nevymizí.

Řeceno lapidárně – co je do nás v dětství zaseto, to nás potom provází po zbytek života. Dětství a dospívání je také nejvýraznější cestou k sebezdokonalování i seberealizaci, kdy velice záleží na tom, kdo je naším učitelem a zda nám dostatečně dopřává vnímat krásu i velikost naší vlastní vnitřní svobody a z ní plynoucí rozhodování v těch otázkách, které každý z nás považuje za podstatné. Schopnost diskutovat a respektovat druhé, kritické myšlení, odpovědnost vůči nejbližším i vůči světu a dalším lidem – to vše má svůj základ v našem dětství. Tam se rodí to, kým jsme a kým budeme.

Sebeupálení Jana Palacha úzce souviselo s politikou, ale to je jen část pravdy, neboť ve skutečnosti šlo o tragické vyústění dilematu mezi politikou a etikou. Politika totiž může a nemusí být zároveň etická, což často vidíme i dnes. Dost možná platí, že dilema etiky v politice je jedním z jejích charakteristických rysů, ale zároveň musíme mít na paměti, že za ní stojí konkrétní lidé. Ti jsou jejími nositeli, reprezentanty i tvůrci, ano, mluvíme o politikách, kteří se někdy zcela zásadním způsobem podílejí na běhu dějin.

Je nám známo, že Jan sice po ukončení středoškolského vzdělání v roce 1966 začal v Praze studovat Vysokou školu economic-

kou, ale původně měl zájem o studium na Filozofické fakultě Univerzity Karlovy, kde sice úspěšně složil zkoušky, ale pro velký počet uchazečů a zřejmě i pro svůj „životnostenský původ“ na ni nebyl přijat. Vysoká škola ekonomická pro něj byla řešením z nouze, ale v roce 1968 na vysněnou filozofickou fakultu konečně přešel. Jedním z motivačních faktorů, které ho sem přivedly, byl jeho zájem o dějiny. Zpravidla platí, že lidé, kteří mají hlubší zájem o tento vědní obor, sledují zároveň i politické dění. Je totiž známa stará pravda, že poznání minulosti vede ke snazšímu pochopení přítomnosti, a Jan Palach podle všeho patřil mezi ty, kdo si to s plnou vážností uvědomovali. Možná by z něj byl vynikající historik či filozof, i když v zásadě jedno nevylučuje druhé, neboť filozof musí být zároveň i tak trochu historikem a naopak. Stejně tak mohl být i skvělým novinářem, všechny uvedené obory totiž mezi sebou mají hodně společných vazeb.

Ale Janova další životní dráha byla v té době ještě neurčitá, před sebou měl několik dalších let studií, během kterých by mu zbývalo dost času na rozhodnutí, jakým směrem se v budoucnu vydá. Jenomže osud rozhodl jinak...

Někteří lidé věří, že každý z nás ho má předurčen. Tvrdí to například ti, kdo se

Jedna z dochovaných civilních fotografií Jana Palacha z doby jeho vysokoškolských studií.

zabývají astrologií, která byla kdysi dokonce považována za vědu. Nechtěl jsem pátrat po Palachově horoskopu podle klasického zvěrokruhu, ale nakonec jsem přece jen zalistoval v knize svého přítele, záhadologa a keltologa Vladimíra Šišky *Keltské horoskopy* (X-Egem 1998) a byl jsem velmi překvapen tím, co jsem se dozvěděl.

Jan se narodil 11. srpna 1948. Keltové však své horoskopy neurčovali podle hvězd, ale podle stromů, které byly předmětem jejich uctívání. Proto se v tomto případě nehovoří o zvěrokruhu, ale stromokruhu. A podle tohoto keltského stromokruhu se Jan Palach narodil ve znamení modřínu. Dovolím si ocitovat alespoň některé pasáže, které Vladimír Šiška k osobám, narozeným v tomto stromovém znamení, uvedl:

„Lidé modřínu působí obvykle dojmem sebejistých a rozhodných lidí. Mají tvůrčího ducha, fantazii a často neobvyklé nápady. Jejich tvůrčí schopnosti se často projevují v umění nebo vědě, mívají rádi hudbu a rozumí jí. Ve snaze o soulad mezi skutky a myšlenkami dostávají se modříni do jakéhosi zvláštního stavu povznesení nad tento svět a dokážou vykonat ohromné skutky, aniž by přitom mysleli na důsledky pro svoji osobu...“

Ve společnosti se modřín projevuje jako přímočarý člověk s přirozenou nechutí k přetváře a lži. Jeho přímočarost i neopatrnost jej často přivádí do dobrodružných situací, které miluje. Mezi lidmi tohoto znamení je však také nemálo hrdinů a mučedníků. Nikdy se svými bolístkami neobtěžují okolí...“

Každý z nás je součástí užšího i širšího lidského společenství, každý z nás má jinou genetickou výbavu a určující jsou

i sociálně-společenské vztahy, které si zčásti rovněž sami vytváříme. Osud je ve chvíli našeho narození jen velkou neznámou a jsme to my, kdo ho postupně naplní ve světě plném změn, jež se nás přímo i nepřímo dotýkají.

Nikdo z nás nežije na pustém ostrově, neustále se přizpůsobujeme okolnostem, doprovázejícím naše bytí. Naše konání není a ani nemůže být absolutně svobodné, svobodně se můžeme pouze rozhodovat, a ani to neplatí vždycky. Rozhodování určuje míru naší vnitřní svobody při řešení dilemat, která před nás život staví, a je tím atributem našeho konání, který naplňuje náš osud.

Leccos lze ovlivnit našimi schopnostmi, vůlí, vytrvalostí, vytyčenými cíli našeho konání, ale ani to často nestačí. Potřebujeme mít na své straně i vrtkavou štěstěnu, dobré přátele, nalezení správného okamžiku k úspěšné realizaci vlastních předsevzetí, ale i solidní sociální zázemí, jež je nezbytným a základním předpokladem dosažení našich vizí a přání. Osud nelze zvnějšku naplánovat, natož aby existovala předurčenost podle hvězd. Softwarem jsme totiž my sami, je to naše vědomí, co je určující, ale zároveň jsme propojeni s tím, co lze nazvat společenským matrixem, který naši svobodnou vůli neustále ovlivňuje – v dobrém i zlém.

Z tohoto pohledu je život vlastně jen hrou na osud, kterou hrajeme, dokud můžeme a chceme ji hrát. Ale ani to neplatí a priori. Někdy hrát chceme, ale už nemůžeme, jindy sice můžeme, ale už nechceme. Tak či tak, každá hra má svůj počátek a konec a s našimi životy je to stejné. Je to hra s obrovským množstvím proměnných, ale v zásadě máme k dispozici jen několik možností – buď budeme hrát dál, nebo hru sami ukončíme. Třetí možností je ovšem ukončení hry bez našeho přičinění, což se také stává. Nečekané tragické události jsou přece rovněž

*Památník Jana Palacha
poblíž budovy mělnického
gymnázia, kde v roce 1966
úspěšně dosáhl
středoškolského
vzdělání.*

součástí lidských osudů, zejména v případech, kdy nejsme schopni je předvídat, odvrátit je nebo jim čelit.

Jan Palach byl silně intelektuálně založenou osobností. Sice mu při jeho mládí chyběly životní zkušenosti, ale právě proto měl své pozitivní ideály, které z řady důvodů někteří starší lidé postupně ztrácejí – ať již únavou, zklamáním, zkušenostmi, nebo i jistou mírou pohodlnosti, k níž s přibývajícimi léty mnozí z nás dospějí.

Intelektuálně založení jedinci však v sobě mají cosi zvláštního. Disponují nejen větší přemýšlivostí, ale zároveň i kriticizmem, plným nejrůznějších pochybností, což je žene vpřed za jedinou metou – za poznáním. Proto také mnohem citlivěji vnímají to, co se kolem nich děje, a ve svých reakcích bývají vedeni entuziasmem vlastního přesvědčení.

Mládí však také bývá sváděno k tendenci vidět svět černobíle a ke kategorizaci vlastních soudů, úsudků či odsudků. Hodnoty cti, práva, spravedlnosti, svobody nebo lásky nejsou pro mládí jen filozofickými pojmy nebo čímsi přízračně nedefinovatelným, nýbrž jsou naplněny jejich jasným obsahem. O to tíživěji pak bývá přijímáno poznání, že vznešenost tohoto obsahu je něčím nebo někým v praxi znehodnocována, nebo že existují cestičky, jak uvedené po-

jmy zkreslovat a ohýbat proti jejich podstatě. Mládí je zkratka plné ideálů, hýří ochotou za ně bojovat, mysl se vzpírá tomu, co vnímá jako lež, podvod, podlost či proradnost, je to rebelie, která je pociťována uvnitř osobnosti v hodnotovém souboji o lepší já.

Byl takový i Jan Palach? Podle všeho ano, i když se s tím, co se onoho lednového dne roku 1969 chystal udělat, nikomu nesvěřil. Primární pohnutky, jež ho nakonec vedly k tak děsivé sebestrukci, sice známe, ale žádné další podstatné detaily už o nich sdělit nestihl, protože se musel vyrovnávat s bolestí a utrpením, které ho provázely v posledním boji jeho života.

Smrt se k němu plíživě blížila ještě dlouhé tři dny, kdy jeho mysl stále fungovala až k hranicím možného. Silou ducha se bránil odchodu z tohoto světa, zatímco jeho těžce popálené tělo nedávalo téměř žádnou naději k přežití, neboť už ve chvíli, kdy se změnil v planoucí pochodeň, bylo rozhodnuto.

Říká se, že výjimečný čin vyžaduje výjimečného člověka. Janovo sebeupálení bylo výjimečné především tím, co jím chtěl světu sdělit. Nešlo o žádné impulsivní jednání, byl to akt individuální odvahy, kterým chtěl vyburcovat svědomí celého národa, aby se postavil proti sovětské okupaci a proti nástupu komunistických totalitních pořádků. Zároveň šlo o akt, jímž vyústil jeho způsob uvažování, z něhož lze vycítit, že mravní hodnoty kladl velmi vysoko.

Podstoupil tak obrovské osobní riziko a snad si byl vědom i trýzně, která ho čeká. V životě každého jednotlivce nastanou klíčové okamžiky, jež rozhodují o jeho budoucnosti. Ale Jan si tento okamžik zvolil sám, jen on se stal strůjcem svého osudu, kterým vstoupil do věčnosti.

Jistě netušil, že se pro tolik lidí stane hrdinou a národním mučedníkem, něco takového neplánoval. Uběhla dvě desetiletí,

padla normalizační komunistická totalita a Jan Palach i jeho čin se stali hrdinským národním mýtem. Bylo to zákonité, protože i přes snahy normalizačních komunistických vládců ho veřejně nepřipomínat na něj národ nezapomněl, a když se koncem roku 1989 v Československu zhroutil komunistický režim, jeho památka po dlouholetém mlčení opět vystoupila do popředí.

Ukázalo se, že svědomí národa, do něhož se svým činem zapsal, ožilo a vzepjalo se proti totalitní moci, vůči které Jan Palach už v lednu roku 1969 vznesl svůj děsivý protest. Jeho mravní odkaz, spočívající v odporování zlu i za cenu sebezníčení, se totiž hluboce vryl do národního povědomí, ale nastupující totalitní moc normalizačního režimu byla v roce 1969 silnější, než aby Palachův čin pomohl sjednotit český a slovenský národ k odporu proti nastupující komunistické diktatuře. On v to pevně doufal, ale tato jeho vize se naplnila až o dvacet let později, kdy komunistická nadvláda byla smetena a kdy si národ konečně uvědomil, co Janu Palachovi i jeho památce dluží...